

Муниципалдыг бюджеттиг ниити өөредилге чери
Тыва Республиканың Танды кожууннуң Кызыл-Арыг
ортумак ниити өөредилге школазы

**2023-2024 өөредилге чылында
тыва дыл эртеминге
АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММА**

Башкызы: Тыва дыл болгаш чогаал башкызы Майнды Анай-Хаак Калдар-
ооловна
Класс: 6
Программаның хуусаазы: 1(бир) чыл

Кызыл-Арыг суур, 2023 ч.

Тайылбыр бижик

6-гы класска тыва дылга ажылчын программаны 2023-2024 өөрөдилге чылында кол ниити оорөдөдүлгенин 5-9 класстарына «Төрээн (тыва) дыл» эртемнге чижек календарь-тематиктиг планнаашкына (Тургузукчузу: Ч.А. Сарыглар, Кызылдың 9 дугаар гимназиязының дээди категорияның тыва дыл болгаш чогаал башкызы, НШХИ-ниң улуг методизи) болгаш чаа Федералдыг күрүне өөрөдүлгө стандартының негелделеринге, Тыва Республиканың өөрөдүлгө черлеринге кижиниң сүзүүн болгаш мөзү-шынарын кижизидип сайзырадырының концепциязына (2011ч.) дүүштүр тургускан.

2023-2024 өөрөдүлгө чылында 7-ги класска тыва дылды өөрөдиринге өөрөдүлгө планында неделяда ниитизи-биле 3 шак көрдүнгөн. 6-гы класска 34 өөрөдүлгө неделязында 102 шакта программаны долузу-биле өөрөткөн турар ужурлуг.

Өөрөдүлгө ному кылдыр Е.М.Кууларнын, Т.Б.Оюннун, Ч.А.Сарыгларнын «Тыва дыл. 7 класс. Ниити оорөдүлгө черлеринге өөрөдүлгө ному». 2023ч., ООО Издательство «Офсет» (электроннуг хевири) // көрдүнгөн.

Курстун (эртемниң) план езугаар шиңгээттингениниң түннелдери

Бо программа 7-гы класстың доозукчуларының бот-тускайлаң (личностные), метапредметтиг (метапредметные), предметтиг (предметные) дараазында түннелдерни чедип алырын магадылап хандырып турар.

Бот-тускайлаң түннелдери (личностные результаты)

1. Хамааты мөзү-шынар кижизидилгези;
2. Патриоттук кижизидилге;
3. Сагыш-сеткил, мөзү-шынар кижизидилгези;
4. Чараш чүүлдү эскерип билиринге кижизидери;
5. Күш-шыдал азы мага-бот дадыктырылгазының кижизидилгези;
6. Күш-ажыл кижизидилгези;
7. Бойдуска хумагалыг болурунга кижизидери;
8. Эртемниң үнелиин, чугулазын медресеп билиринге кижизидери.

Метапредметтиг туннелдери

1. Чидиг (берге) айтырыгларны чогадыкчы арга-биле дилеп тывары;
2. Кылыр чүвезин сорулгазының аайы-биле планнап, хынап, үнелеп билири;
3. Өөрөнгөн чүүлдерин системажыдып билири;
4. Янзы-бүрү медресе алыр чүүлдерни тып билири (*номнар, орус-тыва, тыва-орус, орфографтыг дээш оон-даа өске словарьлар, интернет курлавыр, энциклопедия, номчулга залдары, библиотекалар, картотекалар*);
5. Херек материалдарны сорулгазының аайы-биле чыып, анализтеп, дамчыдып, таарыштыр ажыглап билири;
6. Сөзүглелдерни тургузуп, утка-шынарын тодарадып, ооң темазын, идеязын тодарадып шыдаары;
7. Эртемниң кол билиглерин деңнеп, анализтеп, тодарадып, системажыдып, ылгавыр демдектерин тып билири;
8. Өске кижизидилге-биле, эш-өөрү-биле, улуг улус-биле чугаалажып билири;
9. Кижизидилге бүрүзүнүң бодалын дыңнап, чөпшээрэжип, эдип билири; бодунуң бодалын тода илөредип, бадыткап, үнелээри;
10. Коллективтиг ажыл үезинде кылыр чүүлүн хуваап, кады ажылдап, бодунуң үлүүн кирип, удур-дөдир хынажып билири;
11. Төрээн дылының утказын билири; үнөзүн, чаражын үнелеп билири, сайзырап хөгжээнин медресеп билири;
12. Тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаазын билири, өске эртемнерден янзы-бүрү медреселерни ап, төрээн дылынга дамчыдары;
13. Тыва дылдан алган шын бижилгениң дүрүмнерин өске-даа эртемнерге сагыры;

14.Чугаа культуразын тыва дыл кичээлинден дашкаар-даа кижилер-биле чугаа үезинде сагыры;

15.Бодунуң чараш сайзыраңгай чугаазы-биле, байлак сөс курлавыры-биле солун-сеткүүлге, хана-солуннар арыннарынга материалдар бээри;

Предметтиг түңнелдери (предметные результаты)

5-ки класстың өөреникчилериниң тыва дылга шингээдип алып кол-кол билиглери:

1.Чугааны, чугаа культуразын чорудуп билир;

2.Чүве ады, демдек ады, сан адын сөзүглелдерден тып, танып билир.

3.Чүве аттарының, демдек аттарының, сан аттарының грамматиктиг уткаларын, кол морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ролюн тодарадып билир. Укталган чүве аттарын, демдек аттарын тургузуп, чугаага шын ажыглап билир.

Сөстөргө 1-5 класстарга өөренген шын бижилге дүрүмнери таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар. Тодаргайлаарга: Сөс иштинге дакпырлаан ажык эвес үннерни (*тт, сс, пп, кк, нн, мм*) ийи үжүк-биле бижиир. Географтыг аттарны, кудумчулар болгаш шөлдер аттарын, төөгүлүг болуушкуннар, чоннуң байырлалдарының аттарын улуг үжүктер-биле бижиир. Номнар, солуннар, журналдар (сеткүүлдер), чуруктар, кинофильмнер, шиилер, литература болгаш музыка чогаалдарының аттарын улуг үжүк-биле эгелеп бижиир болгаш оларны кавычкалаар.

Курстун (эртемнин) кол допчузу:

Катаптаашкын – 6 шак.

Хыналда болгаш чогаадыкчы ажылдар (хыналда ажыл, эдертиг, чогаадыг, словарьлыг диктант, төлевилел дээш о.ө.) – 9 шак.

Теория болгаш практика – 53 шак.

Ажыглаар өөрөдилге номнары:

1. «Тыва дыл. 6-7 класс». Авторлары: Д.А. Монгуш, К.Б. Доржу.2001ч.

2. «Тыва дыл. 7 класс». Авторлары: Е.М.Куулар, Т.Б.Оюн, Ч.А.Сарыглар. 2023ч.

(парлалгада) ООО Издателсвьто «Офсет» (электроннуг хевири)

№	Өөрөдир кезектери	Шагы	Оон иштинде		Кижиз.ажылының угл.
			Катаптаашкын	Хыналда ажыл /Чогаадыг	
1	Дыл.Дыл дугайында ниити билиглер	6	1	1 / 1	1,2,3,4,8
2	Морфология	79	4	11 / 2	1,2,3,4,5,6,7,8
3	Чугаа, чугаалажып харылзажыры болгаш чугаа культуразы	7		1 /	1,2,3,4,5,6,7,8
4	Катаптаашкын	10	7	1 / 2	1,2,3,4,5,6,7,8
	Шупту	102	12	14 / 5	

Календарь-темалыг план

№	Кичээлдин темалары	шагы	Эрттирер хуну,айы		Тайылбыр
			План езугаар	Херек кырында	
	Дыл, дыл дугайында ниити билиглер				
1	Тыва дыл – Тыва Республиканың күрүне дылы.	1	04.09		
2	Тыва дылдың ужур-утказы болгаш хүлээлгелери.	1	04.09		
3	Тыва дыл болгаш чоннуң культуразы	1	08.09		

4	6 класка өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын	1	11.09		
5	Хыналда диктант	1	11.09		
6	Чогаадыг	1	15.09		
	<u>Морфология</u>				
6	Кылыг сөстөриниң уткалыг бөлүктөри.	1	18.09		
7-8	Нарын болгаш составтыг кылыг сөстөриниң тургустунары болгаш оларның шын бижилгези.	2	18.09/22.09		
9	Кылыг сөзүнүң немелде утка илередир хевирлери.	1	25.09		
10-11	Кылыг сөзүнүң залогтары. Болдуруушкун залогу. Болчуушкун залогу	2	25.09/29.09		
12-13	Эгидишкин залогу. Качыгдаашкын залогу	2	02.10/02.10		
14-15	Кылыг сөзүнүң видтери. Тодаргай эвес вид.	2	06.10/09.10		
16	Доозулган вид	1	13.10		
17	Дагыннаан вид. Болбастаар вид	1	16.10		
18	Ритмиктиг вид. Дүргөн вид	1	16.10		
19	Катаптаашкын	1	20.10		
20	Хыналда ажыл	1	23.10		
	<i>Причастие</i>				
21	Эрткен үениң причастиези.	1	23.10		
22	Келир үениң причастиези, болгалак үениң причастиези.	1	27.10		
23-24	Причастиелиг бөлүглел, ооң домакка тодарадылга, байдал болуру.	2	06.11/06.11		
25	Причастиелерниң морфологтуг сайгарылгазы.	1	10.11		
26	Катаптаашкын	1	13.11		
27	Хыналда ажыл	1	13.11		
28	Чогаадыг	1	13.11		
	<i>Деепричастие</i>				
29	Деепричастие – кылыг сөзүнүң өскерилбес тускай хевири	1	17.11		
30-31	Деепричастиелерниң грамматиктиг утказы, морфологтуг демдектери, синтаксистиг хулээлгелери	2	20.11/20.11		
32	Тыва дылдың деепричастиелери.	1	24.11		
33-34	Деепричастиелиг бөлүглелдер, оларга бижик демдектери болгаш домакка байдал болуру.	2	27.11/27.11		

35	Морфологтуг сайгарылга.	1	01.12		
36	Словарьлыг диктант	1	04.12		
37	Хыналда ажыл	1	04.12		
	<i>Катаптаашкын. Кылыг созу.</i>				
38-39	Кылыг сөзүнүн наклонениелери. Болушкун наклонениези, ооң үелери. Болушкун наклонениезинин эрткен үези.	1	08.12		
40-41	Болушкун наклонениезинин амгы үези.	2	11.12/11.12		
42	Болушкун наклонениезинин келир үези	1	15.12		
43	Дужаал наклонениези	1	18.12		
44	Даар наклонениези.	1	18.12		
45	Чөпшээрел наклонениези. Кызыгаарлаар наклонениези.	1	22.12		
46	Кылыг сөзүнүн морфологтуг сайгарылгазы.	1	25.12		
47	Кылыг сөзүңгө катаптаашкын	1	25.12		
48	Хыналда ажыл	1	29.12		
	<i>Наречие</i>				
49-50	Наречиелерниң чогаадылгазы болгаш оларны шын бижири	2	12.01/15.01		
51-52	Наречиелерниң уткалыг бөлүктери, оларның синтаксистиг хүлээлгелери.	2	15.01/19.01		
53-54	Туруштуң наречиези.	2	22.01/22.01		
55-56	Сорулганың, чылдагаанның наречиелери.	2	26.01/29.01		
57	Кылдыныг аргазының наречиези.	1	29.01		
58	Хемчегниң наречиези.	1	02.02		
59	Наречиелерниң морфологтуг сайгарылгазы.	1	05.02		
60	Катаптаашкын.	1	05.02		
61	Хыналда ажыл	1	09.02		
62	Чогаадыг	1	12.02		
	<i>Өттүнүг сөстөр – тускай чугаа кезээ, ниити утказы.</i>				
63	Өттүнүг сөстөрниң уткалыг бөлүктери (үн, ыг-дааш, шимчээшкин, хевир өтгүнер сөстөр, миннишкин илередир сөстөр), оларның тургустунары.	1	12.02		
64	Составтыг кылыг сөстери тургузарыңга ужур-дузазы база синтаксистиг хүлээлгези	1	16.02		
65	Өттүнүг сөстөрниң морфологтуг сайгарылгазы.	1	19.02		

66	Хыналда ажыл	1	19.02		
	<i>Дузалал чугаа кезектери.</i>				
67	Эвилел – дузалал чугаа кезээ. Эвилелдерниң утказы болгаш оларның домак тургузарында уjur-дузазы	1	26.02		
68	Чагырыштырбас эвилелдер: каттыштырар, удурланыштырар, аңгылаштырар.	1	26.02		
69	Чагырыштырар эвилелдер.	1	01.03		
70	Синоним эвилелдер.	1	04.03		
71	Эвилелдерниң морфологтуг сайгарылгазы.	1	04.03		
72	Хыналда ажыл	1	11.03		
	<i>Эдеринчилер болгаш дузалал аттар</i>				
73	Эдеринчилер болгаш дузалал аттар, оларның грамматиктиг хүлээлгелери.	1	11.03		
74	-биле деп эдеринчини шын бижири.	1	15.03		
75	дег, ышкаш деп эдеринчилерни бөлүглелдер тургузуп турда, биче сек-биле аңгылаары.	1	18.03		
76	Эдеринчилер болгаш дузалал аттарның морфологтуг сайгарылгазы.	1	18.03		
77	Хыналда ажыл	1	22.03		
	<i>Артынчылар</i>				
78	Артынчыларның утказы болгаш грамматиктиг хүлээлгелери.	1	01.04		
79	Артынчыларны бөлүктээри болгаш шын бижири.	1	01.04		
80	Артынчыларның морфологтуг сайгарылгазы	1	05.04		
81	Хыналда ажыл	1	08.04		
	<i>Аян сөстери, ооң бөлүктери.</i>				
82	Аян сөстери, ооң бөлүктери. Аян сөстери бар домакка бижик демдектери болгаш ударение.	1	08.04		
83	Аян сөстериниң морфологтуг сайгарылгазы.	1	12.04		
84	Хыналда ажыл	1	15.04		
	Чугаа, чугаалажып харылзажыры болгаш чугаа культуразы				
85	Монолог.	1	15.04		
86	Чурумал.	1	19.04		
87	Угаап боданыышкын.	1	22.04		
88	Тоожуушкун.	1	22.04		
89-90	Диалогтуң хевирлери: кандыг-бир кылдыныгже хаара тудар чугаа, медээ билип	2	26.04/29.04		

	алыр азы дамчыдар чугаа, бодалдар солчур чугаа.				
91	Хыналда ажыл	1	29.04		
	Чыл төнчүзүнде түннел катаптаашкын				
92-93	Морфология. Кылыг сөзү.	2	03.05/06..05		
94-95	Наречие.	2	06.05/13.05		
96	Өттүнүг сөстөр	1	13.05		
97	Дузалал чугаа кезектери	1	17.05		
99	Аян сөстери	1	21.05		
100	Хыналда ажыл	1	21.05		
101-102	Чогаадыг	2	24.05/28.05		
	Шупту	102			

«Тыва дыл» курузунуң эдилгелер арны

Бижикти киирген хүнү	Киирген өскерилгелерниң тайылбыры	Доктаал болгаш хүнү

Пронумеровано и прошнуровано
(силь) *судак*